

ÉSZREVÉTELEK A COVID-19 VÍRUS HATÁSaira A MAGYAR SZERZŐDÉSEK JOGban

A COVID-19 koronavírus járványnak az egészségügyi és gazdasági hatások mellett a polgári jogi szerződéses jogviszonyokra nézve is nagyon komoly következményei vannak.

Szerző: dr. HABIL Boóc Ádám, Ph.D., tanszékvezető egyetemi docens (KRE ÁJK, Polgári Jogi és Római Jogi Tanszék, Budapest), ügyvéd, választottbíró (MKIK mellett működő Állandó Választottbírószék)

A koronavírus, a COVID-19 mint tényleges *pandémia*, azaz az *epidémiából* kifejlődő világjárvány az emberiség számára egy újszerű, eddig ebben a formájában talán ismeretlen veszélyhelyzetet teremtett meg, mellyel szemben sem orvosi, sem egyéb értelemben *ellenszer* a jelen tanulmány készítésekor még nem ismert.

Tagadhatatlan tény, hogy a koronavírusnak egyéb komoly, egészségügyi, gazdasági hatásai mellett értelemszerűen a polgári jogra, a polgári jogi szerződéses jogviszonyokra nézve is nagyon komoly következményei vannak. Jelen rövid írásban azt kíséreljük meg bemutatni, hogy a COVID-19 jelenleg ismert megjelenési formája a magyar polgári jogban a szerződéses jogviszonyokat milyen formában, milyen módon befolyásolhatja.

A jelen tanulmány írásakor rendelkezésre álló információk kapcsán az minden bizonnyal kijelenthetőnek és rögzíthetőnek tűnik, hogy a koronavírus megjelenése és következménye polgári jogi értelemben elméletileg **vis maior** helyzetet generál, annak azonban tényleges megítélése, *vis maior*ként való minősítése az egyes konkrét esetkörökben változhat.

A *vis maior* kapcsán elsődlegesen a római jogra szükséges és egyben célszerű utalni. Ennek megfelelően a *vis maior*, az *act of God*, *höhere Gewalt*, *qeou bia* olyan ellenállhatatlan erő, amelynek az emberi gyengeség nem bír ellenállni. Más

szavakkal az erőhatalom (*casus maior / vis maior*): olyan károsító esemény, amelyről teljességgel bizonyos, hogy a vele szembeni védekezés eleve lehetetlen, ill. eredménytelen (*casus cui resisti non potest*).¹ A római jognak a *vis maior* kapcsán fontos és lényeges szabálya – melynek témánk szempontjából is kiemelt jelentősége van – hogy **a vis maior-ért felel az is, aki a vis maior lehetőségét szerződésben vállalta.**²

A régebbi, az 1959. évi Ptk. (régi Ptk) elfogadása előtti magyar magánjog *per definitionem* nem tartalmazta a *vis maior* fogalmát, ugyanakkor a joggyakorlat természetesen ismerte és időnként alkalmazta is azt. Régi magyar magánjogunk szerint a *vis maior* olyan esemény, melyet előre látni vagy ellene védekezni az egyes ember nem képes (elemi csapás, földrengés, háború, halál, stb.). Ezzel kapcsolatban a JHrl. XIII. 812. sz. eseti határozat azt rögzíti, hogy az emberi előrelátás és védekezés csak *a gyakorlati tapasztalatból* ismert, és a gazdasági és pénzügyi lehetőségekkel arányban álló rendes (normális) szükséglet tekinteteit köteles figyelembe venni.³

Hatályos magyar magánjogunk szintén nem tartalmazza a *vis maior* fogalmát definitív módon, ugyanakkor egyes gyakorlati esetekben alkalmazása lehetséges.

Ha és amennyiben – fentiek szerint – a koronavírus *vis maior*-t kiváltó oknak kezeljük, akkor azt kell megvizsgálni, hogy ez magánjogi értelemben milyen következményekkel járhat.

¹Ezzel kapcsolatban lásd különösen: Földi A. – Hamza G.: A római jog története és intézményei. Budapest, 2012. 430. o.; Benedek F. – Pókecz Kovács A.: Római magánjog. Budapest – Pécs, 2017. 271. o.

²Fentiekkel kapcsolatban lásd különösen: Visky K.: A vis maior a római jog forrásaiban. Budapest, 1942.; Földi A.: A jogi felelősség fogalmáról. Acta Fac. Pol.-Iur. Univ. Budapest. 30 (1988), 7 – 23. o.; Hamza G.: A felelősség elemzése és az antik jogok. Acta Fac. Pol.-Iur. Univ. Scient. Budapest. de Rol. Eötvös nom. 31 (1989) 31 – 48 o.; Marton G.: A polgári jogi felelősség. Budapest, 1993. Molnár I.: A római magánjog felelősségi rendje. Szeged, 1994.; Siklósi I.: Custodia-felelősség és dolog rongálása klasszikus római jogban. http://real.mtak.hu/26077/1/Siklosi_Custodia_felelosseg_es_dologrongalasa_a_klasszikus_roman_jogban_Jura_u.pdf A letöltés ideje: 2020. 03. 28. 22:37.

³Lásd: Fehérvári J.: Magyar magánjog kistükre. Budapest, 1941. 366. o.

A jelenleg rendelkezésre álló információk szerint, habár teoretikusan minden bizonnyal a koronavírus *vis maior*-t kiváltó oknak tekinthető, általános jelleggel nem lehet azt kimondani, hogy minden egyes, a magánjog hatálya alá tartozó szerződésben biztosan eredményezni is fogja a *vis maior* lényegében történetileg, intézménytörténeti szempontból kialakult – és egyes esetekben a hatályos jog által is elismert – joghatását.

Amennyiben az adott szerződéses jogviszonyban, egy már megkötött szerződés esetében a *vis maior*-ra mint a teljesítés alóli lehetséges kimentésre kívánunk hivatkozni, akkor elsődlegesen a teljesítés **lehetetlenné válásának lehetőségét** kell megvizsgáljunk.

A Ptk. 6:179. §-a értelmében, amennyiben a teljesítés lehetetlenné válik, az a szerződés megszűnéséhez vezet.

A Ptk. 6: 179 – 180. §§-ok az alábbi rendelkezéseket tartalmazzák:

„6:179. § [A teljesítés lehetetlenné válása]

(1) Ha a teljesítés lehetetlenné vált, a szerződés megszűnik.

(2) A teljesítés lehetetlenné válásáról tudomást szerző fél késedelem nélkül köteles erről a másik felet értesíteni. Az értesítés elmulasztásából eredő kárt a mulasztó fél köteles megtéríteni.

6:180. § [Felelősség a lehetetlenné válásért]

(1) Ha a teljesítés lehetetlenné válásáért egyik fél sem felelős, a szerződés megszűnésének időpontját megelőzően nyújtott szolgáltatás pénzbenei ellenértékét meg kell téríteni. Ha a már teljesített pénzbenei szolgáltatásnak megfelelő ellenszolgáltatást a másik fél nem teljesítette, a pénzbenei szolgáltatás visszajár.

(2) Ha a teljesítés lehetetlenné válásáért az egyik fél felelős, a másik fél szabadul a szerződésből eredő teljesítési kötelezettsége alól, és a szerződésszegéssel okozott kárának megtérítését követelheti.

(3) Ha a teljesítés lehetetlenné válásáért mindkét fél felelős, a szerződés megszűnik, és a felek a lehetetlenné válásból eredő kárukat a közrehatás arányában követelhetik egymástól.”

Témánk szempontjából **fontos rámutatni arra a kérdésre**, hogy ezen rendelkezés arra a helyzetre vonatkozik, amikor a szerződés keletkezésekor a teljesítés még nem lehetetlen, de valamilyen – alapvetően külső – körülmény bekövetkezésével azzá válik.

Ha a lehetetlenülés egyik félnek sem felróható módon következik be, az a felek között egy *elszámolási jogviszonyt* keletkeztet, azaz a *már nyújtott szolgáltatások ellenértékét* meg kell téríteni. Amennyiben arra kívánunk hivatkozni egy konkrét jogvitában, hogy a koronavírus okán válik lehetetlenné a szerződés teljesítése, úgy annak *bizonyítása* fontos kérdés, hogy a teljesítés lehetetlenné válása valóban *olyan okból* következett be, amelyért egyik fél sem felel.

A szerződések általános szabályai között olvasható lehetetlenülést érdemes egy konkrét, a gazdasági életben igen gyakori szerződés példáján, **a vállalkozási szerződésen keresztül is megvizsgálni**.

Figyelemmel arra, hogy a vállalkozási szerződés teljesítése sok esetben több alvállalkozó közreműködésével valósul meg, lényeges kérdés, hogy a fővállalkozó az alvállalkozóval szemben is megfelelő módon tudja érvényesíteni a teljesítéssel kapcsolatos jogait. A vállalkozási szerződésekkel kapcsolatosan – számos esetben a vállalkozás sajátosságaiból adódó

módon – igen gyakori az, hogy a teljesítés olyan okból válik lehetetlenné, amelyért *egyik fél sem felelős*. Ebben az esetben a Ptk. 6:248. § értelmében az alábbiak szerint kell eljárni.

Amennyiben a lehetetlenné válás oka mindkét fél érdekkörében vagy érdekkörén kívül merült fel, a vállalkozót az elvégzett munka és költségei fejében a díj arányos része illeti meg.

Ebben az esetben a felek közötti elszámolásra van szükség, melyet a korrekt módon elkészített szerződés, továbbá a szerződéses jogviszony során a megfelelő dokumentálás jelentős mértékben segíthet.

Amennyiben a lehetetlenné válás oka a vállalkozó érdekkörében merült fel, díjazásra nem tarthat igényt. Ebben az esetben tehát a szerződés nem a vállalkozó miatt lehetetlenült, hanem a lehetetlenné válás oka a vállalkozó érdekkörében merült fel. A jogkövetkezmény azonban a vállalkozó részére hátrányos, hiszen *díjazásra igényt nem tarthat*.

Amennyiben a lehetetlenné válás oka a megrendelő érdekkörében merült fel, a vállalkozót a díj megilleti, de a megrendelőnek jogában áll levonni azt az összeget, amelyet a vállalkozó a lehetetlenné válás folytán költségben megtakarított, továbbá amelyet a felszabadult időben másutt keresett vagy *nagyobb nehézség nélkül kereshetett volna*. A megrendelő ebben az esetben két jogcímen vonhat le összeget a vállalkozótól. Az egyik jogcím az, hogy a vállalkozó költségmegtakarításait levonhatja, a másik pedig a vállalkozónak a kieső időben egyébként megszerzett vagy megszerezhető jövedelmét jelenti. Megjegyzést érdemel, hogy egy esetleges, ezen kérdésre vonatkozó bizonyítási eljárás során igen lényeges lehet a szerződés megfelelő módon történő dokumentálása.⁴

A **konkrét példa** szerepeltetése megítélésünk szerint azért is fontos, mert igen jól érzékelteti azt, hogy egyáltalán *nem közbűs*, hogy egy vállalkozási szerződés lehetetlenülése mely félnek felróható, vagy *vis maior* esetében egyik félnek sem róható fel, hiszen igen eltérő, a felek helyzetét különbözően, de meghatározó módon befolyásoló jogkövetkezményeket társít hozzá a magánjog.

A koronavírus jelenlegi szakaszában megítélésünk szerint minden bizonnyal **nem minden megkötött szerződés esetében** beszélhetünk arról, hogy a *vis maior* rendelkezés alkalmazható, azaz a felek biztosan mentesülnek a szerződéses kötelezettségek alól. Konkrét jogesetben egészen biztosan szükséges vizsgálni az *előreláthatóság* alapelveinek megjelenését, azaz azt, hogy a szerződés megkötésekor, esetlegesen annak teljesítésének megkezdésekor bármely fél *volt-e avagy lehetett-e* olyan helyzetben, hogy a koronavírus esetleges jogkövetkezményeivel, hatásaival számolnia kellett.

⁴Ezzel kapcsolatban lásd különösen: Boóc Á. – Sándor I. (szerk.): Előadásvázlatok a Kötelmi Jog Különös Részéből. Budapest, 2020. (megjelenés alatt). 60 – 69. o.

Hatályos Polgári Törvénykönyvünk, a 2013. évi V. törvény, igaz alapvetően a tapadó károk vonatkozásában nevesíti az ún. *előreláthatósági korlát* fogalmát, ez a *zsinórmérték* vélhetően egy *vis maior* helyzet megítélésénél és igen fontos lehet.⁵ Ennek megfelelően álláspontunk szerint egy adott jogviszony megítélése során egyedileg szükséges annak vizsgálata, hogy a jogviszonyban részt vevő felek a koronavírus esetleges hatásaival kellett-e, hogy a szerződés megkötésekor *reálisan* számoljanak-e.

Értelemszerűen a helyzet teljesen eltér akkor, ha a felek már a jelenleg fennálló helyzetben, a koronavírus fennállásának ismeretében kötnek egymással szerződést. Habár a pandémia természetéből nem tudható az, hogy az elkövetkező időszak milyen további következményekkel jár, magánjogi értelemben kiemelkedő jelentősége van annak, hogy a felek olyan módon kötöttek egymással szerződést, hogy *nem vitatható módon tudomással bírtak* a koronavírus létezéséről, annak a mindennapi életre, a gazdasági életre már gyakorolt hatásairól.

Ebben az esetben ugyanis – visszautalva a római jogi alapokra – mondhatjuk azt, hogy a felek a szerződést a fennálló *vis maior* ismeretében kötötték meg, **vagyis annak kockázatát vállalták.**

Ennek jogkövetkezménye pedig az, hogy ha és amennyiben a *vis maior* helyzet nem eredményez *ab initio* lehetetlen kötelmet – azaz a kötelelem teljesítése a *vis maior* okán magától értetődő módon nem lehetetlen – akkor az ilyen módon megkötött szerződés a felek között **vélhetően** érvényes és kikényszeríthető kötelezettségeket fog teremteni.

Fontos kérdés továbbá az is, hogy ha és amennyiben a felek a megkötött szerződésükben rendelkeztek a *vis maior*-ról, akkor ez a klauzula vajon a járvány fogalmára kiterjed-e (nevesíti-e a szerződés *vis maior* esetkörként a járványt), illetve tartalmaz-e a szerződés olyan *vis maior* rendelkezést, mely alá a járvány esetköre szubsumálható. Az is nyilvánvaló, hogy amennyiben a felek a jelen helyzetben kötnek egymással szerződést, akkor célszerű, ha *vis maior* eseményként definiálják a járványt.

A koronavírus által okozott egyes jogvitás helyzetek feloldására – meghatározott szerződések esetében – alkalmazhatónak tűnik a *clausula rebus sic stantibus* szabálya is. Az új, 2013. évi Ptk eme szabályt a régi, 1959. évi Ptk-hoz képest jelentős mértékben finomította, és szabályait kidolgozottabbá tette.⁶

A Ptk. 6:192. §-a értelmében:

„6:192. § [Bírósági szerződésmódosítás]

192. § (1) Bármelyik fél a szerződés bírósági módosítását kérheti, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően előállott körülmény következtében a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdekét sértené, és

- a) a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható;
- b) a körülmények megváltozását nem ő idézte elő; és
- c) a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe.”

Lényeges kiemelni, hogy ezen elv kizárólag a felek közötti *tartós* – azaz semmiképpen sem eseti – jogviszony során kerülhet alkalmazásra, és ennek értelmében az a fél, akinek a szerződés fennálló feltételei szerint történő teljesítése *lényeges jogi érdekét* sértené, bíróság előtt kérheti a szerződés módosítását, feltéve, ha a jogszabályban meghatározott *kivételek* egyike sem áll fenn.

A koronavírus természetéből adódóan a Ptk 192. § (1) bekezdés b) és c) pontja vélhetően nem releváns, ugyanakkor az a) pont kiemelkedően fontos lehet, azaz – hasonlatosan a lehetetlenülés jogintézményéhez – itt is azt kell vizsgálni, hogy a koronavírus, ill. annak esetleges hatásai a szerződő felek által **mennyiben és milyen mértékben voltak előre-láthatóak.**

Jelen írás készítésekor a T/9790. sz. törvényjavaslatot a Parlament már elfogadta, de kihirdetésre még nem került. Ez a tervezet a koronavírus elleni védekezésről szóló törvényjavaslat, amelynek 2. §-a a következők szerint rendelkezik:

„A Kormány a veszélyhelyzetben – a katasztrófavédelemlről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseken és szabályokon túl – az állampolgárok élet-, egészség-, személyi-, vagyoni- és jogbiztonságának, valamint a nemzetgazdaság stabilitásának garantálása érdekében rendeletével egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, és egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat.”

Jelen körülmények között értelemszerűen nem tudható az, hogy a törvény alapján – annak kihirdetése esetén – a Kormány a 2. §-ban foglaltak szerint, az ott meghatározott céloktól vezérelve milyen intézkedéseket fog hozni, az azonban *valószínű*, hogy azok polgári jogi jogviszonyokat, adott esetben már megkötött polgári jogi szerződéseket is fognak érinteni, a kialakult helyzetre való tekintettel olykor szükségszerűen sajátos, esetleg eddig nem ismert megoldásokat, jogkövetkezményeket is alkalmazva.

Omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim ut non subverti possit – a magánjogban minden definíció veszélyes, mivel könnyen kiforgatható.

Ezen régi szentenciának *mutatis mutandis* a jelen körülmények között is különleges jelentéstartalma lehet. E fenti – vázlatos – kitekintésből is kitűnik ugyanis, hogy habár teoretikus értelemben a koronavírus polgári jogi értelemben tekinthető *vis maior* helyzetnek, korántsem biztos az, hogy egy konkrét jogügyletben ténylegesen *vis maior*ként kerülne megítélésre.

Mindezekből az is következik, hogy a fentiekben körvonalazott főbb elvek, irányvonalak figyelembevételével minden egyes esetet külön – külön kell majd vizsgálni, és ebben nyilvánvalóan a vélhetően jelentős számú ügyet feldolgozó, a későbbiekben kialakuló bírói gyakorlatnak megkerülhetetlen és sok esetben elvi jelentőségű szerepe lesz. 🍀

⁵Ezzel kapcsolatban lásd különösen: Fuglinszky Á.: A kártérítés mértéke. In: Wellmann Gy. (szerk.): Polgári Jog. Kötelmi Jog. Első és Második rész.

Budapest, 2013. 239 – 250. o. Lásd továbbá: Uő.: Az előreláthatósági klauzula értelmezésének újabb dilemmái. Gazdaság és Jog. 2019/7-8. sz. 1 – 7. o.

⁶A *clausula rebus sic stantibus* elvéről a régi Ptk-ban lásd különösen: Boóc Á. – Fábrián F. – Sándor I. – Török G.: A civilisztika dogmatikája. Budapest, 2009. 193. o.

⁷Lásd: <https://www.parlament.hu/irom41/09790/09790.pdf> A letöltés ideje: 2020. 03. 29. 16:32